

funditur atque, ut D. Ambrosius ait, « faciliora sunt quæ brevius explicantur. » Naturalis Philosophiæ tres partes distinxit, quarum prima de natura in communi ejusque affectibus disserit; secunda, de ente mobili corruptibili, ad libros Aristotelis de *Ortu et Interitu*; tertia, de ente mobili animato, ad libros Aristotelis de *Anima*.

Jam opus in tria volumina compingere et redigere ordine servato, pro utilitate et commodo lectorum, bibliopola curæ fuit; et ne illorum mens in conquirendis materiis ultro citroque dispersis distraheretur, illarum omnium unicus syllabus accuratissimus et amplissimus effectus est.

Vale.

APPROBATIO.

Cursum tum theologicum cum philosophicum R. P. Joannis a S. Thoma, Philippi IV Magni Hispaniarum Regis a confessionibus, ego infrascriptus Doctor Theologus Parisiensis accurate et non sine magna animi voluptate perlegi, nihilque nec minimum apicem orthodoxæ fidei adversantem offendi, imo nihil quod sanctorum Patrum doctrinam non redolet. Sed potissimum Doctoris Angelici mentem sic exprimit, ut S. Thomam Aquinatem in Joannem a Sancto Thoma, seu quantum ad profunditatem doctrinæ, seu quantum ad perspicuitatem, quodammodo transfusum existimare cogamur. Quamobrem, ut publicæ consulatur utilitati, necessarium reor in lucem emitti. Lugduni hac die xxv Januarii 1663.

FR. JOANNES ROBE.

LOGICA

PRIMA PARS

ARTIS LOGICÆ

SUMMULARUM

LIBER PRIMUS

DE HIS QUÆ SPECTANT AD PRIMAM OPERATIONEM INTELLECTUS

CAPUT PRIMUM.

Definitio termini.

Varie de definitione *termini*, id est *simplicis dictionis*, ut homo, Petrus, lapis sentiunt auctores, secundum quod considerant in eo diversos respectus, vel officia, sive partis componentis orationem quomodocumque, sive partis principalis et per modum *extremi* tantum, sive per modum *terminantis* resolutionem propositionis, et syllogismi, sive per modum *prædicati et subjecti*. Et quidem considerationes istæ veræ sunt, et omnes in termino locum habent, sed oportet videre quænam convenientius explicet naturam termini in communi, ut pertinet ad præsens. Cum enim mens nostra in scientiis resolutorie procedat, et præsertim in Logica, quæ *Analytica* ab Aristotele dicitur, quia resolutoria, oportet quod sit designabile ultimum elementum, seu terminus hujus resolutionis, ultra quod non fiat resolutio ab arte; sicut etiam in naturali

generatione materia prima est ultimum principium in quod fit resolutio; alioquin, vel procedetur in infinitum, vel non fiet perfecta resolutio. Et quia idem est terminus resolutionis et principium compositionis, id quod fuerit ultimum elementum in quod composita logicalia resolvuntur, dicitur etiam primum, ex quo cætera componuntur, et unde incipere debeamus.

Hoc igitur attendentes dicimus nos agere in presenti de termino sub conceptu ultimi elementi in quod terminatur omnis resolutio compositionis logicæ, etiam ipsius propositionis, et orationis, quia ab hoc, ut a primo et simpliciiori convenit incipere. Et licet Aristoteles, in 1 Priorum, definiat terminum per id « in quod resolvitur propositio, ut in prædicatum et subjectum », tamen ibi non definiit terminum in tota sua latitudine, sed contracte, ut deservit ad fabricam, et compositionem syllogisticam, in qua syllogismus constat ex tribus terminis, quatenus sunt extrema in propositionibus, et induunt habitudinem partis syllo-

gisticae, id est illativæ. Cæterum alibi consideravit Aristoteles terminum sub universaliori ratione, ut etiam est communis nomini, et verbo, et non sub vocabulo termini sed sub vocabulo dictionis, ut induit ordinem componentis enuntiationem, non habitudinem inferentis in syllogismo. Unde D. Thomas, 1 Periherm., lect. viii, § *Excludit*, exponens illud verbum Aristotelis: « Nomen ergo, et verbum dictio sit sola », inquit: « Et videtur ex modo loquendi, quod ipse imposuerit hoc nomen ad significandum partes enuntiationis. » Datur ergo secundum Aristotelem, et D. Thomam aliqua ratio communis partibus enuntiationis, quam Philosophus dictionem, nos terminum vocamus, quia in ipso omnis resolutio terminatur, non solum syllogismi sed etiam enuntiationis, quæ ex simplicibus componitur, et consequenter in illa resolvitur. Et ibidem, lect. v, § *Ostendit*, dicit S. Thomas: « Quod aliquando nomen sumitur prout communiter significat quamlibet dictionem, etiam ipsum verbum. » Et in Opuse. xlviii, in initio, vocat terminos « partes enuntiationis. » Ab hac ergo communissima acceptione termini tanquam ab ultimo elemento totius resolutionis logicæ, dicimus esse incipiendum, et de illo tradendam definitionem.

Et sic definitur terminus, seu dictio, non per extremum propositionis tantum, aut per prædicatum et subjectum, sed per aliquid commune, scilicet *id ex quo simplex conficitur propositio*; vel potius imitantes Aristotelem, qui nomen, verbum et orationem per voces definit, quia sunt signa nobis notiora, definitur: *Vox significativa ad placitum, ex qua simplex conficitur propositio, vel oratio*. Ut autem comprehendit mentalem terminum, et scriptum, definitur *signum ex quo simplex conficitur propositio*.

Dicitur *signum*, vel *vox significativa*, ad excludendum voces non significativas, ut Blitiri, sicut illas exclusit Aristoteles in nomine, et verbo; et cum omnis terminus sit nomen, verbum, vel adverbium, si nihil horum est vox non significativa, non est terminus, ut latius in Quæstione de hac re ostendam. Dicitur *ad placitum*, ad excludendas voces significativas naturaliter, ut gemitus. Dicitur *ex qua simplex conficitur propositio*, ad excludendum ipsam propositionem, seu orationem, quæ non est primum elementum componens, sed est aliquid compositum, et quoddam totum, atque adeo supponit alias partes componentes, et si aliquando componit, non simplicem, sed hypotheticam propositionem componit, vel syllogismum.

An vero terminus sit extra propositionem actu pars quantum ad essentiam et habitudinem partis, licet non quoad exercitium componendi, dicemus inf., Q. i, de termino, art. iii.

CAPUT II.

Definitio et divisio signi.

Quia ergo, tam terminus, quam oratio, et propositio, et reliqua instrumenta logicalia per significationem definiuntur, eo quod intellectus cognoscit per conceptus significativos, et loquitur per voces significativas, et in universum omnia instrumenta, quibus ad cognoscendum et loquendum utimur, signa sunt; ideo, ut logicus exacte cognoscat instrumenta sua, scilicet terminos et orationes, oportet quod etiam cognoscat quid sit *signum*. Signum ergo definitur in communi, *id quod potentia cognoscitiva aliquid aliud a se representat*. Ita tradimus definitionem signi ut complectatur omnia signa tam formalia, quam instru-

mentalialia. Definitio enim quæ communiter circumfertur: « Signum est quod præter species quas ingerit sensui, aliud facit in cognitionem venire », solum instrumentali signo competit. Hæc ergo definitio ut melius innotescat, oportet considerare quod est quadruplex causa cognitionis, scilicet efficiens, objectiva, formalis, et instrumentalis. Efficiens est ipsa potentia quæ elicit cognitionem, sicut oculus, auditus, intellectus. Objectum est res quæ movet, vel ad quam tendit cognitio, ut cum video lapidem, vel hominem. Formalis est ipsa notitia, qua redditur potentia cognoscens, ut visio ipsa lapidis, vel hominis. Instrumentalis est medium per quod objectum representatur potentia, sicut imago exterior Cæsaris representat Cæsarem. Objectum est triplex, scilicet motivum tantum, terminalivum tantum, motivum et terminalivum simul. Motivum tantum est quod movet potentiam ad formandum notitiam non sui, sed alterius; sicut Imperatoris imago, quæ movet ad cognoscendum Imperatorem. Terminalivum tantum est res cognita per notitiam ab alio objecto productam, sicut Imperator cognitus per imaginem. Terminalivum et motivum simul, quod movet potentiam ad formandum cognitionem sui, sicut quando paries in se videtur.

Igitur *facere cognoscere* latius patet quam *representare*, et *repræsentare*, quam *significare*. Nam *facere cognoscere* dicitur de omni concurrente ad cognitionem; et sic dicitur quadrupliciter, scilicet effective, objective, formaliter, et instrumentaliter. Effective, ut de ipsa potentia eliciente cognitionem, et de causis ad eam concurrentibus, ut Deo movente, intellectu agente, seu producente species, habitu adjuvante, etc. Objective, ut de ipsa

re quæ cognoscitur, v. g. si cognosco hominem, homo ut objectum facit cognoscere seipsum præsentando se potentia. Formaliter, ut de ipsa notitia, quæ tanquam forma reddit cognoscentem. Instrumentaliter, ut de ipso medio deferente objectum ad potentiam; ut imago Imperatoris defert Imperatorem ad intellectum, quasi medium, et hoc medium vocamus instrumentum. Representare dicitur de omni eo, quo aliquid fit præsens potentia, et sic dicitur tripliciter, scilicet objective, formaliter, et instrumentaliter. Objectum enim representat se objective; ut paries; notitia representat formaliter; vestigium, vel imago, instrumentaliter. Significare dicitur de eo quo fit præsens aliquid distinctum a se, et sic solum dicitur dupliciter, scilicet formaliter et instrumentaliter.

Hinc nascitur duplex divisio signi. Nam qua parte signum ordinatur ad potentiam, dividitur in *signum formale et instrumentale*; quatenus vero ordinatur ad signatum, dividitur penes causam ordinantem illud in *naturale*, et *ad placitum*, et *ex consuetudine*. Signum formale est formalis notitia quæ seipsa, non mediante alio, representat. Signum instrumentale est quod ex præexistente cognitione sui aliquid aliud a se representat, sicut vestigium bovis representat bovem. Et hæc definitio solet tradi communiter de signo, sed non convenit nisi signo instrumentali. Signum naturale est quod ex natura rei representat, quavis impositione et consuetudine remota; et sic representat idem apud omnes, ut fumus ignem. Signum ad placitum, quod representat aliquid ex impositione voluntatis per publicam auctoritatem, ut vox homo. Signum ex consuetudine, quod ex solo usu representat sine publica impositione, sicut mappæ supra

mensam significant prandium. De his, omnibus quæ ad naturam et divisionem signorum spectant, late agimus in Logica, disp. XXI et XXII.

CAPUT III.

De quibusdam divisionibus terminorum.

Prima divisio termini est in *mentalem, vocalem et scriptum*. Mentalis est notitia seu conceptus ex quo simplex conficitur propositio. Conceptus est illa imago quam intra nos formamus, cum aliquid intelligimus. Vocalis supra est definitus, cap. I. Scriptus est scriptura ad placitum significans, ex qua simplex conficitur propositio.

Terminus mentalis, si attendamus ad diversas species essentielles ejus, dividitur penes objecta a quibus species notitiarum sumitur; et sic non agimus de divisione illarum in præsentem, sed solum agimus de quibusdam generalibus conditionibus notitiarum, seu conceptuum, quibus distinguuntur varii modi cognoscendi. Et nota dividi hic notitiam simplicem, id est pertinentem tantum ad primam operationem; agimus enim de divisione termini mentalis, terminus autem ad primam operationem spectat. Unde in hac divisione notitiarum non includitur aliqua notitia pertinens ad discursum, aut ad compositionem; nulla enim istarum est terminus, vel simplex apprehensio. Et similiter remouetur omnis notitia practica, et quæ dicit ordinem ad voluntatem, quia voluntas non movetur a simplici apprehensione termini, sed a compositione, seu iudicio de convenientia rei, ut dicemus in lib. de Anima.

Igitur notitia quæ est simplex apprehensio, seu terminus mentalis, primo dividitur in notitiam *intuitivam et abstractivam*; quæ divisio non

solum amplectitur notitiam intellectivam, sed etiam sensuum externorum quæ sunt notitiæ intuitivæ, et internorum quæ aliquando sunt intuitivæ aliquando abstractivæ. Notitia intuitiva est notitia rei præsentis. Et dico rei præsentis, non præsentate ipsi potentia; esse enim præsens perlinet ad rem in seipsa, ut est extra potentiam; esse præsentatam convenit rei, ut objecta ipsi potentia, quod omni notitiæ commune est. Notitia abstractiva est notitia rei absentis, quæ opposito modo intelligitur ad intuitivam. De his notitiis late agimus in Logica, disp. XXIII.

Secundo dividitur notitia ex parte conceptus in conceptum *ultimatum et non ultimatum*. Conceptus ultimatus est conceptus rei significatae per terminum, ut res quæ est homo est significata per vocem *homo*. Conceptus non ultimatus, seu medius, est conceptus ipsius termini ut significantis, ut conceptus hujus termini homo.

Tertio dividitur conceptus in *directum et reflexum*. Reflexus est quo cognoscimus nos cognoscere, atque ita habet pro objecto aliquem actum, vel conceptum, aut potentiam intra nos. Directus est quo cognoscimus aliquid objectum extra conceptum nostrum, nec reflectimus supra cognitionem nostram, ut cum cognoscitur lapis, vel homo. De his divisionibus conceptuum agimus in Logica, disp. XXIII.

Secunda divisio termini pertinet proprius, et principaliter ad terminum vocalem, et sic dividitur terminus in *univocum et æquivocum*. Terminus univocus dicitur, qui sua significata eodem conceptu significat, ut *ly homo* significat omnes homines, ut conveniunt in eodem conceptu naturæ humane. Et intelligitur in eodem conceptu simpliciter uno, sicut ea quæ conveniunt in

specie, vel genere; non proportionaliter tantum uno, sicut *analogæ*, quæ saltem pro portione unum dicuntur, ut in Logica, quæst. XIII, dicimus. Æquivocus terminus dicitur, qui sua significata non eodem, sed pluribus conceptibus significat, id est non ut conveniunt aliquo modo etiam proportionaliter, sed ut differunt, sicut canis significat canem animal et sidus sine ulla convenientia in natura, sed in voce. Et ideo non datur æquivocatio in conceptu ultimo mentis, ut dicemus cit. loco Logicæ, art. II, quia conceptus est naturalis similitudo, et si est unus, representatum ejus est unum, si autem plura attingit, est ut conveniunt in aliqua ratione una, quod est proprium univocorum. Et ideo hæc divisio proprie tangit terminum vocalem, in quo invenitur æquivocatio, id est unitas vocis cum pluralitate significationis, quia significatio ad placitum est, non naturalis. Vide etiam quæ dicuntur in Logica, Q. XXIII, art. IV, circa secundum argumentum.

Et adverte quod Aristoteles definiit, in *Antepredicamentis*, æquivoca « quorum nomen commune est, ratio vero significata, diversa », quia illa definitio dabatur de rebus significatis per nomen æquivocum, vel univocum, quæ dicuntur æquivoca *æquivocata*, id est æquivoce significata. Nos vero definivimus hic terminos æquivoce, vel univoce significantes, qui dicuntur æquivoca *æquivocantia*, id est æquivoce, vel univoce significantes.

Dividitur æquivocum in æquivocum *a casu et a consilio*. Primum est simpliciter æquivocum, et convenit ei definitio data. Secundum est analogum, et est id quod significat sua significata ut sunt unum secundum quamdam proportionem, et non simpliciter, sicut *sanum* die-

tum de animali, et de herba. De his tractamus in Logica, Q. XIII et XIV.

In præsentem nota duas regulas pro analogis. Prima: Analogum per se sumptum stat pro famosiori significato; sicut dicendo *homo*, et nihil addendo quod restringat, vel determinet, stat pro homine vivo, non pro picto. Secunda: In analogis, vel æquivocis talia sunt subjecta qualia permittuntur a suis prædicatis, vel restrictionibus, id est quando nomen significat plura, determinatur ad standum pro aliquo juxta exigentiam prædicati, vel restrictionis, ut si dicas: Canis latrat, stat pro cane qui est animal. Has regulas explicamus in Logica, Quæst. XIII, art. II.

Tertia divisio termini est in *categorematicum, et syncategorematicum*, quasi latine dicas, *significativum* seu prædicativum, et *consignificativum*. Categorematicus est qui aliquid per se significat. Ubi *ly per se* conjungendum est cum *ly aliquid*, id est significat aliquid quod representatur ut *aliquid per se*, id est non ut adverbium, aut modificatio, sed ut res quedam, sicut cum dico *homo*. Terminus syncategorematicus est qui aliquid significat, ut adverbium velociter, faciliter, signum omnis, quidam, etc. Et dicitur aliquid significare non quia vere et proprie non significet, sed quia significatum ejus non representatur ut res per se, sed ut modus rei, id est exercendo modificationem alterius rei.

CAPUT IV.

De aliis divisionibus terminorum.

Quarta divisio est termini categorematici in varias subdivisiones, quarum una non subordinatur alteri, sed quasi ex æquo conveniunt termino. Et reduci possunt istæ subdivisiones ad quinque præcipuas.

Prima est : Terminus categorematicus, alius *communis*, alius *singularis*. Terminus communis est qui significat plura divisim, ut homo. Et intelligimus *plura divisim*, id est communicabiliter ad plura; significat enim aliquid quod vel ex parte rei significat, vel saltem ex modo concipiendi non repugnat intelligi ut communicatum pluribus, et quasi diviso modo in illis; qua ratione etiam hoc nomen *Deus* est terminus communis, propter modum significandi illum ex parte nostri conceptus, ut explicamus in Log., Q. v, art. iii. Terminus singularis est, qui unum tantum significat, ut Petrus, hic homo; id est, qui non habet significatum communicabile pluribus, nec etiam ex modo significandi. Et hic adjungitur divisio termini in *collectivum*, et *divisivum*. Collectivus, qui in singulari plura copulatim significat, ut ly populus, Salmantica, etc., quia aggregantur ex pluribus. Divisivus, qui unum in singulari, vel plura divisim significat, ut Petrus, homo.

Secunda divisio: Terminus categorematicus, alius *absolutus*, alius *connotativus*. Absolutus, qui significat aliquid per modum per se stantis, id est ad modum substantiæ, sive in se substantia sit, ut homo, sive ad modum substantiæ, ut si accidens sine subjecto concipiatur, ut albedo. Connotativus, qui significat aliquid per modum alteri adjacentis, ut album, cæcus. Unde connotativum debet habere unum significatum principale, et in recto, quod est idem cum suo absoluto, ut album significat albedinem; et aliud in obliquo, scilicet illud cui adjacet, et in quo invenitur. Et non significat connotativum in obliquo, et de connotato, nisi illud cui vere convenit, non cui imaginario, et falso. Nec sufficit connotare obiectum sicut scientia, sapientia, quæ

sunt absoluta, et tamen respiciunt objecta sua, et connotant illa; sed debet connotare subjectum in quo invenitur. Et cave ne confundas *connotativum*, *concretum* et *adjectivum*, nam concretum solum opponitur abstracto, et potest inveniri in termino absoluto, ut homo est concretum, et absolutum. Dicitur ergo concretum, quod significat aliquid tanquam constitutum ut quod, sicut homo, abstractum vero, quod significat aliud, ut quo constituitur, sicut humanitas. Adjectivum etiam opponitur substantivo, non connotativo, unde potest inveniri connotativum quod non sit nomen adjectivum, ut pater, creator, licet omne adjectivum sit connotativum.

Tertia divisio: Terminus categorematicus, alius *primæ intentionis*, alius *secundæ intentionis*. Terminus primæ intentionis est qui significat aliquid secundum quod habet in re, vel in suo proprio statu, id est secluso statu quem habet in intellectu, et prout conceptum, sicut album, homo ut in re. Terminus secundæ intentionis est, qui significat aliquid secundum id quod habet per conceptum mentis, et in statu intellectus, sicut species, genus, et alia similia quæ Logicæ tractat. Et dicuntur ista primæ et secundæ intentionis, quia id quod convenit alicui secundum se est quasi primum in illo, et status proprius; quod vero convenit alicui secundum quod est intellectum est quasi secundum, et secundus status superveniens primo, et ideo vocatur secundæ intentionis, quasi secundi status.

Quarta divisio: Terminus categorematicus, alius *complexus*, alius *incomplexus*. Terminus complexus est terminus cujus partes sunt per se significantivæ, ut homo albus. Terminus incomplexus, cujus partes non sunt significantivæ seor-

sum, ut homo. Et nota duo: Primum, quod terminus complexus etiam potest esse oratio; sed sub alio modo et formalitate est oratio, sub alio est terminus. Est oratio quando considerantur illæ partes significantivæ ut componentes unum totum, quia quasi attribuendo unum alteri sistit ibi intellectus, ut in quodam toto composito. Est terminus quando considerantur illæ partes significantivæ non ut componentes totum, sed ut facientes quandam partem compositam ex aliis partibus, ordinabilem tamen de se ad componendum totum; sicut caput est pars hominis, composita tamen ex aliis partibus, ut oculis, auribus, ore, etc. Secundum est quod, ut terminus sit complexus debet habere partes significantivas per se, id est habentes et exercentes suam significantivam etiam intra ipsum complexum quod componunt, ita quod si aliqua pars deponeretur a sua significantivæ, complexum destrueretur. Unde præcipua ratio termini complexi est, quod suæ partes subordinentur pluribus conceptibus, ut docet S. Thomas, i Periherm., lect. iv. Qua ratione termini compositæ figure ut *equifer*, *legifer*, etc., apud Dialecticum sunt incomplexi, quia subordinantur unico conceptui incomplexo, et unica significantivæ sunt impositi; ita quod, licet equus deponeretur a sua significantivæ in se ipso, adhuc ly equifer significaret idem.

Quinta divisio pertinet ad comparisonem terminorum inter se: Nam alii sunt *impertinentes*, seu *disparati*, id est quorum unus nec alterum infert, nec alteri repugnat, ut album, et dulce, doctus, et justus. Alii sunt *pertinentes*, id est quorum alter alterum infert, vel alteri repugnat; et ideo dividuntur in *pertinentes sequela*, et *pertinentes repugnantia*. Pertinentes sequela, quia se conse-

quantur, et comitantur, ut homo et risibile; pertinentes repugnantia, quia opponuntur, et repugnant inter se, ut videns, et cæcum, calidum, et frigidum. De pertinentibus repugnantia agit in *Postprædicamentis*, in cap. de oppositis, et infra, agendo de oppositione propositionum; et ideo hic supersedendum est.

CAPUT V.

De nomine.

Egimus hucusque de termino tanquam de simplici parte propositionis, et complectente in se omnes partes propositionis, etiam minus principales, quomodocumque illæ partes sint. Nunc specialiter descendimus ad partes principales, quibus ipsa oratio de necessitate construitur; et dividimus illas non secundum varium modum significandi, sicut hucusque fecimus de termino, sed secundum diversum modum componendi et construendi orationem; quæ apud Dialecticum sunt duæ, scilicet *nomen* et *verbum*, de quibus agit Aristoteles, in i Periherm. Et ut notat S. Thomas, ibi, lectio. i, sola ista duo considerantur a Dialectico ut partes orationis, prætermisissis aliis, quia solum ista, scilicet nomen et verbum de necessitate requiruntur ad enuntiationem, eo quod sine illis nec simplex enuntiatum stare potest. Nomen ergo componit enuntiationem tanquam extremitas, verbum tanquam unius et medium copulans; et sic habent diversum modum in construendo propositionem.

Nomen ergo definitur ab Aristotele: « Quod est vox significantiva ad placitum sine tempore, cujus nulla pars significat separata, finita, et recta. » Ita definit Aristoteles, i Periherm., et ibi explicat S. Thomas, lect. iv. Primæ tres particule sunt

expositæ in definitione termini scilicet *vox significativa*, et *ad placitum*. Reliquæ quatuor sunt propriæ nominis, et discriminant nomen ab his quæ propriæ nomina non sunt. Illa ergo particula *sine tempore* distinguit nomen a verbo, quod significat eum tempore, ut Cap. sequenti videbitur; et ideo *ly sine tempore* in nomine non excludit tempus, ut rem significatam, sed significationem eum tempore tanquam modum significandi, quia nomen significat rem ut extremum stans, verbum ut fluens, seu uniens, et agens; omnis autem actio tempore et motu decurrit. Dicitur, *cujus nulla pars significat separata*, ad excludendum orationem, et terminum complexum; illam, quia oratio non est nomen, sed componitur ex nomine; istum, quia terminus complexus non est nomen, sed plura nomina; eadem autem ratio est entis, et unius entis.

Finita ponitur ad excludendum nomina infinita, ut non homo. Ubi nota quod *ly* non homo, si sumatur in vi duarum dictionum tanquam negatum, est quid complexum, et excluditur per priorem particulam *cujus nulla pars* etc. Si vero sumatur in vi simplicis dictionis, sic est infinitatum; et excluditur a ratione nominis, non quia non possit esse pars propositionis ut prædicatum et subjectum, sed quia non habet modum nominis, qui est notare, et determinatum aliquid significare. Nomen autem infinitatum non significat aliquid determinatum, sed tollit determinatum significatum; et quia tollendo significatum procedit, non autem ponendo, nomen non est. Ubi descerne quod non est propria vis nominis infiniti non significare aliquid, nam hoc nomen *nihil* non significat aliquid, sed tollere significatum quod est in aliquo nomine; et ideo jure excluditur a ra-

tionem nominis, quia tollit significatum nominis, et non ponit, nec habet officium ponendi, sed tollendi notamen significatum.

Recta ponitur ad excludendos casus obliquos per quos nomen declinatur ut *hominis, homini*, etc. Et excluduntur isti a nomine, quia per se non sunt nomina, sed ratione sui principalis, seu *nominativi* a quo derivantur, et a quo cadunt; unde nominativus et obliquus significant eandem rem, sed non exercent significationem eodem modo, quia obliqui non exercent illam ut conducit ad significandam rem tanquam quid, et ut extremum quoddam in se, sed ut alterius, et respective ad alterum; unde sequitur quod non reddant suppositum verbo substantivo, sed impersonali, ut: Pœnitent me, et sic faciunt orationem reductivam, seu subintelligendo nominativum, ac si diceretur: Pœnitentia tenet me.

CAPUT VI.

De verbo.

Definitur *verbum* ab Aristotele, quod « est vox significativa ad placitum eum tempore, *cujus nulla pars significat separata*, finita et *recta*, et eorum quæ prædicantur semper est nota. » Ita Aristoteles, 1 Periherm.; et D. Thomas, ibi, lect. v. Primæ tres particule, scilicet *vox significativa et ad placitum*, in definitione termini explicate sunt.

Particula *cum tempore*, quæ ponitur ad differentiam nominis, nihil aliud designat quam significare rem aliquam per modum motus, aut actionis et passionis, eo quod motus mensuratur tempore, et significare eum tempore est significare non ipsum tempus, ut res quædam est, id enim fit per nomen, v. g. hoc nomine: tempus, dies, annus, sed si-

gnificare rem aliquam, ut mensuratur tempore. Tunc autem mensuratur tempore, quando significatur ut fluens secundum aliquem motum, aut actionem; motus enim, et actio, primo et per se mensurantur tempore. Unde fit quod quando verbum absolvitur a tempore, ut cum dico: Homo est animal, et in aliis propositionibus æternæ veritatis, non desinit verbum significare eum tempore, idest per modum actionis, seu fluxus, sed desinit restringere veritatem propositionis, ut dependeat a tempore, id est quod non uniantur extrema, ratione solius temporis, et dependenter ab aliquo temporali, sed per suam intrinsecam quidditatem; licet hoc ipsum per modum temporis, et actionis significetur ex parte modi significandi, quo a nobis significatur. De quo vide inf. Q. III, art. 1.

Quinta particula, *cujus nulla pars significat separata*, ponitur ad differentiam orationis, et ad excludendum verba *complexa*, quæ non sunt unum verbum, sed plura verba, sicut diximus de nomine. Nec verbum sive adjectivum, sive substantivum subordinatur duplici conceptui, ita ut significet rem aliquam, et significet actionem, seu motum quasi modum unionis, seu compositionis; hæc enim non sunt duo significata, nec duo conceptus, sed unum significatum eum tali modo significandi. Sicut etiam nomen significat rem per modum per se stantis; ubi res, et modus per se stantis non sunt duo significata, quia nulla res significatur sine aliquo modo. Et ipsum verbum *est*, sive fiat propositio de secundo adjacente, ut quando dico: Petrus est, sive de tertio adjacente, ut cum dico: Petrus est albus, addendo tertiam vocem ut prædicatum, semper significat idem, scilicet esse, quia, ut dicit S. Thomas, 1 Periherm., lect. v, in

fine, « ista actualitas est communiter omnis formæ, sive substantialis, sive accidentalis, et inde est quod, quando volumus significare quæcumque formam inesse alicui, significamus per verbum *est*, unde ex consequenti significat compositionem. » Ita D. Thomas.

Sexta particula, *finita*, excludit verbum infinitum, ut: Non ambulat, non ambulet, eadem ratione qua et nomina infinita exelusa sunt a ratione nominis. Et distinguitur verbum negatum a verbo infinitatum, quod negatum respondet conceptui complexo, scilicet ipsius verbi et particule non, verbum autem infinitatum respondet unico conceptui, sicut diximus de nomine, et verbum negatum facit propositionem negativam, infinitatum autem non. Quod si verbum intra propositionem positum infinitatur, non est quantum ad copulam et unionem extremorum, hæc enim per negationem nunquam infinitatur, sed negatur, efficitque propositionem negativam; sed solum quoad rem significatam infinitatur, ut dicendo: Non ambulat, infinitatur ambulatio, ut inf., Q. III, art. II, dicitur.

Septima particula, *recta*, ponitur ad excludenda verba obliqua. Et, sicut in nomine illud dicitur obliquum, quod declinat et cadit a proprio modo nominis, quod est significare per modum quid et per se stantis, obliquum autem significatur ut alterius; sic in verbo, obliquum dicitur quod cadit a modo proprio verbi quod est significare eum motu et actione, quando scilicet significat actionem de præterito, aut futuro, etc., quia hæc simpliciter non est actio, sed tantum illa quæ est præsens; unde per declinationem temporum fit obliquatio verbi.

Ultima particula, *et eorum quæ prædicantur semper est nota*, ponitur ab Aristotele, et Divo Thoma,

ideoque et nos illam ponimus, licet ab aliis omittatur. Et ponitur ad excludendum participium, quod quidem potest poni tam ex parte prædicati, quam subjecti, licet significet eum tempore, et tamen excluditur a ratione verbi, quia verbum semper ex parte prædicati se tenet, quia vel significat ipsum prædicatum, vel requiritur ad conjungendum prædica-

tum subjecto, et ideo est nota, id est signum eorum quæ dicuntur, id est quæ prædicantur, quia componit, et unit illa subjecto, ut dictum est; si quando vero ponitur ex parte subjecti, ut verbum infinitivi modi, est quia tunc verbum accipitur in vi nominis, non per modum verbi. Ita D. Thom., 1 Periherm., lect. v.

LIBER SECUNDUS.

DE HIS QUÆ PERTINENT AD SECUNDAM OPERATIONEM INTELLECTUS.

CAPUT PRIMUM.

De oratione in communi et ejus divisione.

Definitur oratio ab Aristotele: « Oratio est vox significativa ad placitum, cujus partes separate aliquid significant ut dictio, non ut affirmatio et negatio. » Ita Aristot., 1 Periherm.; et D. Thom., ibid., lect. vi. Definitur hic oratio in communi tam respectu orationis perfectæ quam imperfectæ, simplicis, aut hypotheticæ. Et primæ tres partiæ explicatæ sunt in definitione termini. Illa autem particula, *cujus partes significant separate*, non potest melius explicari quam dicendo quod oratio subordinatur conceptui composito, ut ex D. Thoma elicitur, 1 Periherm., lect. vi, ita quod etiam intra ipsam orationem habeantur partes componentes ipsam, quæ distinctæ et separatis conceptibus correspondant, ut componentibus unum solum. Et ratione primi, dictiones compositæ figuræ, ut respublica, signifer, etc., non sunt oratio, quia non respondent duplici conceptui,

sed uni, licet voces separate ab ipso nomine diversa significant. Ratione vero secundi distinguitur oratio a termino complexo, quia terminus complexus habet etiam partes significantes et plures conceptus, sed per modum partis ulterius componentis, non per modum totius compositi.

Ultima particula ponitur ab Aristotele et D. Thoma, ad designandum quod partes orationis ad minus debent esse significantes *ut dictio*, id est ut terminus, et non requiritur quod sint affirmatio, et negatio; nam etiam si oratio sit hypothetica, et habeat partes quæ constant ex affirmatione et negatione, tamen quia etiam ipsa simplex affirmatio et negatio oratio est, et debet resolvi in partes significantes, quæ significant solum ut simplex terminus, et non ut affirmatio, ideo ad definiendam orationem in communi, ponitur id quod omni orationi commune est, scilicet habere partes, quæ sint simplices termini, seu dictiones, id est quæ ad minus hoc habeant.

Dividitur autem oratio, prima sui divisione, in *perfectam*, et *imperfectam*.

tam. Perfecta oratio dicitur secundum D. Thomam, 1 Periherm., lect. vii, illa « quæ perfectum sensum generat in animo auditoris. » Imperfecta, « quæ sensum imperfectum generat. » Dicitur autem perfectus, vel imperfectus sensus, non quia una importet assensum altera non, una verum aut falsum altera non, sed ex eo præcise quod una, scilicet perfecta, non reddit suspensum intellectum et quasi expectantem totum sensum orationis, sed perfecte complet, et exprimit integram sententiam, sicut cum dico: Deus est summum bonum. Imperfecta vero, quæ non integrum sensum explicat, sed quasi suspendit intellectum, ut cum dico: Petrus disputans, si dormiat, cum transiret, et similia. Quæ orationes valde affines sunt terminis complexis, et solum differunt ex modo componendi et conjungendi terminos; quia in oratione conjunguntur per modum totius, sed imperfecti et cum suspensione, in termino complexo, per modum partis compositæ. Species orationis perfectæ numerantur quinque a D. Thoma, 1 Periherm., lect. vii. Illa ponimus infra, in principio questionis v.

CAPUT II.

De modo sciendi.

Antequam de oratione perfecta principali, quæ est *propositio*, agamus, oportet tractare de *modo sciendi*. Licet enim plura quæ pertinent ad modum sciendi in tertia operatione intellectus inveniuntur, scilicet *argumentatio*; quia tamen etiam alia in secunda operatione inveniuntur, et quædam etiam ad orationem imperfectam pertinent, ideo modus sciendi in genere non determinatur ad orationem perfectam vel imperfectam, atque adeo oppor-

tune, antequam agamus de perfecta oratione determinate, agimus de modo sciendi in communi, qui tam in oratione perfecta quam imperfecta inveniri potest.

Igitur modus sciendi in communi definitur, quod est *oratio alicujus ignoti manifestativa*. Ubi nota aliud esse manifestare, aliud significare. Licet enim signum videatur rem significatam manifestare potentiæ, tamen aliud est hoc manifestare, de quo agimus in præsentia, aliud significare absolute. Manifestum enim sumitur dupliciter, uno modo ut opponitur obscuro, alio modo ut opponitur incognito, et non applicato potentiæ cognoscenti. Primo modo manifestatio fit per aliquid notius, et magis clarum, quo tollitur obscuritas illa; et sic manifestare ignotum in intellectu nostro pertinet ad modum sciendi; dummodo id fiat per orationem; nam manifestatio quæ fit per rationem formalem simpliciter modo manifestantem, sicut auctoritas dicentis manifestat credibilia, lux visibilia, non est modus sciendi, quia non est oratio, seu applicatio complexa, id est ad scientiam ordinata, quæ modum illativi habet. Secundo modo manifestatio fit per aliquid medium, seu instrumentum applicans nobis objectum non applicatum; et hoc modo manifestare pertinet ad signum, seu ad representativum communiter loquendo.

Quando ergo aliquid ignotum, seu obscurum indiget explanatione per aliquam orationem, quæ explicet, et tollat illam obscuritatem, talis oratio dicitur modus sciendi, quia omnis manifestatio scientia dicitur, aut ad scientiam ordinatur. Duo autem sunt quæ intellectui possunt manifestari per orationem, scilicet vel aliquid incomplexum, vel aliqua veritas complexa. Id quod est incomplexum, ut homo, cælum,